

NAGY FERENC

Gondolatok a hatályos magyar büntetőjog főbüntetési nemeiről

1. A szabadságvesztés-büntetésről

A szabadságvesztés – mint egységes főbüntetési nem – egyik legfontosabb jellemzőjével, a tartam meghatározásával kezdődik a törvényi szabályozás. A Btk. szerint a szabadságvesztés vagy életfogytig tartó, vagy pedig határozott tartamú.

1.1. A rendszerváltozást, s a halálbüntetés kiiktatását követően a Btk. egyik legtöbb-ször és legtöbbet módosított rendelkezése az *életfogytig tartó szabadságvesztés*, és az ebből történő feltételes szabadságra bocsátás. Ez a tény is jelzi, hogy itt elsősorban politikai megfontolások a meghatározóak, mint ahogy – benyomásom szerint – egyértelműen a közvélemény szigorítást szorgalmazó igényét kielégíteni igyekvő politika diktálta az 1998. évi LXXXVII. törvényt, az 1999. március 1-től hatályos legújabb – igen problematikus – ezzel kapcsolatos szabályozást is.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés szó szerinti értelemben az adott büntetessel szemben az élete végéig tartó szabadságvesztést jelent. Ettől az értelemről eltér a jogi, a szaknyelvi szóhasználat, és ennek megfelelően a törvényi szabályozás és a gyakorlati jogalkalmazás. Vagyis e szerint az életfogytig tartó szabadságvesztésnek nem kell, hogy az elítélt élete végéig tartson, mert a törvényben rögzített meghatározott időtartam kiállása után lehetőség nyílik az ilyen elítélt feltételes szabadon bocsátására.

Nemzetközi kitekintés alapján a következő csoportosítás adható:

a) Az országok egy csoportjában az életfogytig tartó szabadságvesztés, mint a második leg súlyosabb büntetés a *halálbüntetés mellett* létezik, tehát a társadalom védelme illetve az általános visszatartás követelményét kettősen biztosítják. Ilyen megoldás található pl. az Egyesült Államokban, Japánban.

b) Vannak államok, amelyek a *halálbüntetést ismerik* ugyan, de az *életfogytig tartó szabadságvesztést nem*. Ezt a megoldást követte korábban több kelet-európai ország, de ma már az ilyen szabályozás ritka, pl. az 1996. évi új orosz Btk. szűkebb körben ugyan, de változatlanul fenntartja a halálbüntetést, az életfogytig tartó szabadságvesztés viszont csak a halálbüntetés átváltoztatásaként rendelhető el.

c) A *halálbüntetés eltörlése és az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazása* jellemző a nyugat-európai országok többségére, mint pl. az angol, az olasz, a francia, az osztrák, a német, a svájci büntetőjogra. Az utóbbi években ezt a megoldást követi a volt szocialista országok többsége, így hazánk is.

d) A halálbüntetés és az életfogytig tartó szabadságvesztés nélküli, *csak határozott idejű szabadságvesztési* rendszer érvényesül pl. a spanyol, a portugál, vagy a norvég

Btk.-ban. Legújabbban az 1998. január 1-jén hatályba lépett új horvát Btk. sem rendelkezik életfogytiglani szabadságvesztésről, mint embertelen büntetésről, és csak határozott ideig tartó szabadságvesztést ismer.

Az életfogytig tartó szabadságvesztést ismerő országok legtöbbje lehetőséget ad a feltételes szabadon bocsátásra, amit vagy bíróság vagy más szerv engedélyez. Ezen feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét a külföldi államok büntető törvényeinek zöme már 15 év kitöltése után megadja.¹

A Btk. 1998. évi LXXXVII. törvénnyel történt módosítása az életfogytig tartó szabadságvesztés mindkét értelmezését együttesen tartalmazza, vagyis lehetővé teszi a feltételes szabadságra bocsátás kizárását is. Az ezzel kapcsolatos rendelkezés semmilyen szabályt nem ad a bírói mérlegelés behatárolására. Ezt a tényleges életfogytiglani megoldást mind alkotmányossági, mind jogösszehasonlítási, mind kiszabási, mind praktikus-végrehajtási okokból ellenzem.

Ugyanis nem egyeztethető össze a Btk. új 47/A. §-a

- a nulla poena sine lege certa elvvel;
- az emberi méltóság elvével, illetve ebből következően
- az embertelen, a kegyetlen büntetés tilalmával;
- a fejlett európai ezirányú büntetőjogi szabályozásokkal, illetve alkotmánybíró-sági döntésekkel;
- a szabadságvesztés hatályos végrehajtási céljával, a reszocializáció elősegítése gondolatával;
- praktikus, végrehajtási szempontokkal.²

Az életfogytig tartó szabadságvesztés, bár az emberek viszonylag kis csoportját érinti, de mint az egyén szabadságszférájába a legintenzívebben és a legbrutálisabban behatoló büntetési forma, fokozott alkotmányossági figyelmet érdemel.

Az aggályokat – finoman ecsetelve – *Bán* Tamás is kifejtette a nemzetközi emberi jogi egyezmények tükrében. Következtetése szerint inkább az valószínűsíthető, hogy a tényleges életfogytiglani ítéles miatti panasznak a strasbourgi bírói fórum előtt komoly esélye lenne a sikerre, mert sértené az Európai Emberjogi Egyezmény 3. cikkébe foglalt tilalmat.³ A hosszútartamú szabadságvesztésre ítélt személyekkel való bánásmódra vonatkozó európai bizottsági általános jelentés is azt a megállapítást tartalmazza, hogy „valakit életfogytiglan bebörtönözni a szabadulás reménye nélkül embertelen büntetés”,

¹ Lásd ezeknek a bemutatását *Nagy – Tokaji*: A magyar büntetőjog általános része. Korona Kiadó, Budapest, 1998. 286. p.; továbbá *Nagy*: A feltételes szabadságra bocsátásról. Belügyi Szemle 1995. 1. sz. 21–26. p.; A horvát szabályozásról lásd *Novoselec, P.*: Das neue kroatische Strafgesetz von 1998. ZStW 111 (1999) Heft 2 533. p.

² *Nagy*: A büntetőjogi szankciórendszer továbbfejlesztésének egyes elvi és gyakorlati kérdéseiről. Magyar Jog 1999. 1. sz. 9–11. p.; *Huszár* László a tényleges életfogytiglani végrehajtási és anyagi-pénzügyi kihatásait elemezve megemlíti, hogy erre a célra új, speciális, nagy biztonságú börtön építése válna szükségessé, amely mind építési, mind fenntartási költségeit tekintve a legdrágább intézmény lenne. Megjegyzi azt is, hogy az ilyen jellegű intézmények „még nagyjából korlátlan anyagi forrásokat feltételezve sem bizonyultak képesnek súlyos működési zavarok nélkül funkcionálni.” Végül kiemeli, hogy a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre fordítandó források „az igazságszolgáltatás más területein sokkal hatékonyabban, jogi, emberi és szakmai aggályok nélkül lennének kamatoztathatóak.” *Huszár*: Az életfogytiglani szabadságvesztés helyzete és perspektívái hazánkban és egyes más országokban. In A büntetés-végrehajtás néhány problémája a kutatások tükrében. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 1997/2. 35–43. p.

³ *Bán* Tamás: A tényleges életfogytiglani büntetés és a nemzetközi emberi jogi egyezmények. Fundamentum 1998. 4. sz. 119–127. p.

és hogy „senkit sem szabad megfosztani a szabadulás reményének lehetőségétől”.⁴ Orosz Balázs szerint pedig „lassan hozzáfoghatunk a tényleges életfogytiglani büntetést ellenzők ligájának megalapításához”.⁵

Tóth Mihály (IM helyettes államtitkár) „aktualizált” álláspontja szerint: „Valószínű azonban, hogy az említett javasolt új büntetési nem elődjéhez hasonlóan nem állná ki a szigorú alkotmányossági próbát; az *izolálás*, a társadalomból történő végleges *kiiktatás*, *kiközösítés*, a *létezés fizikai vegetálásra történő korlátozás* még pusztán a büntetőjog által sem feltétlenül igazolható, ám az ezredforduló modern jogrendszerei egészének szemléletét tekintve embertelen, indokolhatatlan, ezért indokolatlan büntetés lenne.”⁶

A hazai hatályos szabályozás értelmében az életfogytig tartó szabadságvesztéssel a törvényhozó mindig fakultatíve – határozott tartamú szabadságvesztés mellett – fenyeget. Az ilyen életfogytiglanival is szankcionált bűncselekmények száma⁷ és köre az alábbiak szerint alakul:

az állam elleni bűncselekmények körében ⁸	4
a béke és a háborús bűntettek körében ⁹	7
köztörvényes bűntettek körében ¹⁰	9
katonai bűncselekmények körében ¹¹	10
összesen	0

Az 1980 és 1998 közötti 19 éves időszakban az életfogytig tartó szabadságvesztést a bíróságok összesen 207 esetben alkalmazták, így az évenkénti *átlagos elrendelési gyakoriság* hazánkban az elmúlt közel két évtized során 11, az utóbbi hat évben pedig 12,5

⁴ Idézi Bán, i.m. 125. p.

⁵ In: Fundamentum 1998. 4. sz. 33., illetve 38. p.

⁶ Tóth Mihály: Az új büntető-novella néhány vitatott kérdése, s a módosítások gyökerei. In Bűnözés és bűnmegelőzés a válságrégiókban. A III. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga. Magyar Kriminológiai Társaság Kriminológiai Közlemények különkiadása. Budapest, 1999. 289. p.

⁷ A számok megállapításával összefüggésben: ha egy adott bűncselekménynek a törvény több változatát is (például több bekezdésben, avagy több pontban) életfogytiglani szabadságvesztéssel fenyegeti, akkor ezt egynek számítottam, továbbá figyelemmel voltam a Btk. 165. §-ára is, azaz az egyéb háborús bűntettekre, amelyekről külön jogszabály rendelkezik, s ezt szintén egynek számítottam.

⁸ Az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása: 139. § (1) bek.; rombolás: 142. § (2) bek.; hazaárulás: 144. § (2) bek.; az ellenség támogatása: 146. § (1) bek.

⁹ Népiirtás: 155. § (1) bek.; apartheid: 157. § (1) bek. és (3) bek.; polgári lakosság elleni erőszak: 158. § (2) bek.; bűnös hadviselés: 160. §; nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazása: 160/A. § (1) bek.; hadi követ elleni erőszak: 163. § (2) bek.; egyéb háborús bűntettek: 165. §.

¹⁰ Emberölés: 166. § (2) bek.; emberrablás: 175/A. § (3) és (4) bek.; emberkereskedelem: 175/B. § (5) bek.; közveszélyokozás: 259. § (3) bek.; terrorcselekmény: 261. § (2) bek.; légi jármű hatalomba kerítése: 262. § (2) bek.; fegyvercsempészet: 263/B. § (3) bek.; visszaélés nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel: 264/C. § (3) bek.; visszaélés kábítószerral: 282. § (5) bek.

¹¹ Szökés: 343. § (4) bek.; kibúvás a szolgálat alól: 346. § (1) bek.; a szolgálat megtagadása: 347. §; kötelességszegés szolgálatban: 348. § (3) bek.; zendülés: 352. § (3) és (4) bek.; parancs iránti engedetlenség: 354. § (3) bek.; előjáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak: 355. § (5) bek.; harcokészültség veszélyeztetése: 363. § (2) bek.; parancsnoki kötelességszegés: 364. §; kibúvás a harci kötelesség teljesítése alól: 365. §. E körben megjegyzendő, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetés az előbb felsorolt több bűntettnél a háború idején vagy a harchelyzetben történő elkövetésre vonatkozik.

(1993: 3, 1994: 17, 1995: 9, 1996: 21, 1997: 16, 1998: 9 = $75 : 6 = 12,5$). Ha pedig a legutóbbi öt év adatait vesszük alapul, akkor az évenkénti átlagos elrendelés száma: 14,4. Meglepő évenkénti eltérések azonban kimutathatóak, míg pl. 1993-ban 3, 1996-ban viszont 21 esetben került sor az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására.

A büntetés-végrehajtási intézetekben 1998-ban összesen 10.171 elítélt töltötte büntetését, közülük az életfogytiglanra elítéltek száma 191 volt. Tényként kell megállapítani továbbá azt is, hogy a hazai szabadságvesztés-büntetések kiszabásának következményeként már most is a végrehajtási intézeteink megengedhetetlen módon túlszűfoltak (átlagosan 120–140 %, egyes megyei intézetekben 250% feletti a „túltelítettség” az 1997. évi Büntetés-végrehajtási Évkönyv adatai alapján).

1.2. A hatályos Btk. 47/A. § (2) bekezdése értelmében ha a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárja ki, annak legkorábbi időpontját legalább 20 évben, ha az életfogytig tartó szabadságvesztést olyan bűncselekmény miatt szabta ki, amelynek büntethetősége nem évül el, legalább 30 évben határozza meg. A „legalább húsz”, illetve „legalább harminc évben” meghatározás többértelmű és így határozatlan megfogalmazású. Jelentheti egyrészt, hogy „csak” 20, illetve 30 évet kell kitölteni, másrészt jelentheti azt is, hogy legalább 20 illetve legalább 30 év, azaz lehet, hogy ezt követően 35 vagy 40 év, avagy +X év letöltése után nyílik lehetőség az elítélt szabadulására. Ebben a formában tehát ez a szabályozás a meghatározottság követelményének nem felel meg, s így igen komoly alkotmányossági aggályokat kelt. Egyébként pedig a bíróságok a gyakorlatban az el nem évülő emberölés minősített esetei miatt alkalmaznak életfogytiglani büntetést, így gyakorlati jelentősége a „legalább 30 évnek” lesz. Tényleges kihatását tekintve pedig a „csak” legalább 30 év letöltése és utána a feltételes szabadság tartamának 10 évről 15 évre emelése szinte a tényleges életfogytig tartó büntetéssel ér fel. Például a legkorábbi lehetséges esetet feltételezve, ha egy 20 éves bűnelkövetőt ítélnék életfogytiglanira és amennyiben 30 év kitöltésével kerülhet feltételes szabadságra, akkor a szabadságvesztés végrehajtásának teljes terhe alól 65 évesen szabadulhat, ha addig még egyáltalán él.

A Btk. új 47/B. §-a a lehetséges esetekre figyelemmel részletes szabályozást ad arra vonatkozóan, amikor az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt akár az elítélése előtt, akár a végrehajtása alatt, akár a feltételes szabadság tartama alatt újabb, illetve további bűncselekményt követ el, amely miatt határozott tartamú szabadságvesztésre ítélik. Ilyen esetek számbavételét és az életfogytiglanival összefüggő jogkövetkezmények előírását tartalmazza a hivatkozott Btk.-beli §. Ennek áttekintése a következő:

47/B. §	A bűncselekmény elkövetésének ideje	A határozott tartamú szabadságvesztésre elítélés időpontja	Jogkövetkezmény az életfogytiglanival összefüggésben
(1) bek.	Életfogytiglanira elítélés előtt	Életfogytiglani végrehajtása alatt határozott tartamú végrehajtandó szabadságvesztésre ítélet	Feltételes szabadság legkorábbi idejét a bíróság a <i>határozott tartamú szabadságvesztés időtartamáig elhalasztja</i>
(2) bek.	Életfogytiglanira elítélés előtt	<i>Feltételes szabadságra bocsátás alatt</i> határozott tartamú végrehajtandó szabadságvesztésre ítélet	Feltételes szabadságot megszünteti a bíróság és a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi idejét a <i>határozott tartamú szabadságvesztés időtartamáig elhalasztja</i>
(3) bek.	Életfogytiglani végrehajtása alatt	Életfogytiglani végrehajtása alatt határozott tartamú szabadságvesztésre ítélet	<i>Feltételes szabadság legkorábbi idejét</i> a határozott tartamú szabadságvesztés tartamáig, de legalább 5 és legfeljebb 20 év közötti időre a bíróság <i>elhalasztja</i>
(4) bek.	Életfogytiglani végrehajtása alatt	A <i>feltételes szabadságra bocsátás alatt</i> határozott tartamú szabadságvesztésre ítélet	A feltételes szabadságot a bíróság megszünteti és a <i>feltételes szabadság legkorábbi idejét</i> a határozott tartamú szabadságvesztés tartamáig, de legalább 5 és legfeljebb 20 év közötti időre <i>elhalasztja</i>
(5) bek.	<i>Feltételes szabadságra bocsátás alatt</i>	Határozott tartamú szabadságvesztésre ítélet	A feltételes szabadságot a bíróság megszünteti és a <i>feltételes szabadság legkorábbi idejét</i> a határozott tartamú szabadságvesztés tartamáig, de legalább 5 és legfeljebb 20 év közötti időtartamra <i>elhalasztja</i>

A Btk. 47/B. § (1) és (2) bekezdésében megfogalmazott jogkövetkezmény mérlegelést nem biztosító szabályának alkalmazása, pusztán a hatóság felderítési mulasztásának, hiányosságainak következtében kedvezőtlenebb helyzetbe hozhatja a bűnelkövetőt, mintha az előző bűncselekményét az életfogytiglani büntetésre ítélese során vették volna figyelembe az együttes elbírálás során. Kérdés továbbá, hogy mi a jogi helyzet, amennyiben az (1) és (2) bekezdés szerinti esetekben a büntetést nem végrehajtandó, hanem „csupán” felfüggesztett szabadságvesztésre ítéli a bíróság.

Az áttekintés alapján az is megállapítható, hogy különösen a (2) és a (4) bekezdésben foglaltak – finoman fogalmazva – nem egészen életszerűek. Így például hogyan lehetséges az, hogy az életfogytiglani elítélése előtt elkövetett bűncselekményéért az

elíteltet a feltételes szabadságra bocsátás alatt határozott tartamú végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik. Vagyis az életfogytiglani büntetésre ítélt előtt valósítja meg az elkövető a bűncselekményt, majd nem ezen büntett miatt kezdi tölteni az életfogytig tartó szabadságvesztést, ahonnan legalább 20, illetve legalább 30 év letöltése után feltételes szabadságra kerülhet, és ekkor ítélik el a több mint 20, illetve 30 évvel ezelőtt elkövetett bűncselekményéért.

A (4) bekezdés esetében az tűnik kevésbé életszerűnek, hogy aki az életfogytiglani büntetésének végrehajtása alatt követ el bűncselekményt, akkor hogyan kerülhet feltételes szabadságra, illetve az sem valószínű, bár ki nem zárható, hogy a végrehajtás alatt elkövetett bűncselekmény nem válik ismertté, csak a feltételes szabadságra bocsátás tartama alatt.

A 47/B. § (3), (4) és (5) bekezdésében megjelölt jogkövetkezménynél a felső határ, azaz a 20 év megállapítása – a Btk. 40. § (2) bekezdésében a határozott tartamú szabadságvesztés generális maximumára tekintettel – fölösleges. A „legalább” 5 éves alsó határ megállapítása viszont – főként a kisebb, illetve közepes súlyú bűncselekmény esetében – aránytalanul szigorú jogkövetkezménynek tekinthető. Továbbá az aránytalanságot méginkább fokozhatja az, hogy ezen bekezdésekben nincs különbségtétel a végrehajtandó és a felfüggesztett határozott tartamú szabadságvesztés között. Vagyis az – akár egészen rövid tartamú – felfüggesztett szabadságvesztésre elítélésnek is a következménye a feltételes szabadságnak „legalább” 5 évi elhalasztása.

E kérdéskör összegzéseként az szögezhető le, hogy kívánatosnak és indokoltnak látszik egyrészt az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó új törvényi szabályozás alkotmánybírósági vizsgálata, másrészt érdemes lenne az első tényleges életfogytiglani büntetést kiszabó jogerős bírósági döntés után az érintetteknek a strasbourgi bírósághoz fordulni.

De lege ferenda pedig a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés, mint nem alkotmánykonform és embertelen büntetési forma kiiktatása, azaz a feltételes szabadságra bocsátás ítéleti kizárásának eltörlése kívánatos. Továbbá az európai trendnek megfelelően indokoltnak látszik a jelenlegi ténylegesen letöltendő – kirívóan magas, és a meghatározottági követelménynek nem megfelelően szabályozott – minimális büntetési idő, valamint a feltételes szabadság tartamának a jövőbeni csökkentése.

1.3. A határozott ideig tartó szabadságvesztés felső határa változatlan maradt, a leg-rövidebb tartamot illetően viszont a Btk. legutóbbi módosítása a korábbi egy napi minimum-tartamot két hónapra emelte fel. A változtatás indokát az indoklás azzal magyarázza, hogy az alsó határnak a korábbi három hónapról az egy napra történő leszállítása nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket és a bíróságok nem alkalmazzák az egészen rövid tartamú szabadságvesztést. Ezzel egyet lehet érteni, az viszont már kevésbé volt érthető, hogy egy napról miért épp két hónapra emelkedett az alsó határ, miért nem pl. egy hónapra, mint az európai országokban nem ritka megoldásra, avagy miért nem a korábban létezett három hónapra. Számomra az 1998. október eleji sajtóban közzétett információ adta meg igazából a választ, vagyis a szabálysértési törvény tervezett új szabályozása kapcsán szóba került, hogy ismét bevezetik az elzárás jogintézményét, amely hatvan napig terjedhet. Ez a hír azóta igaznak bizonyult.

A 2000. március 1-jén hatályba lépő új szabálysértési kódex, az 1999. évi LXIX. törvény az alkalmazható büntetések között a pénzbírságon kívül az elzárást is szabályozza, amit törvény állapíthat meg. Az új szabálysértési törvény 14. § (2) bekezdése értelmében az elzárás legrövidebb időtartama egy nap, leghosszabb tartama pedig álta-

lában hatvan nap, de a 24. § (1) bekezdése szerinti esetben ez akár kilencven nap is lehet.

A magyar bíróságok által elrendelt szabadságvesztés-büntetések tartamáról a következő táblázat tájékoztat.

2. sz. táblázat

A kiszabott szabadságvesztés-büntetések tartama (felnőttkorúak)*

		Összesen	6 hónapig	6–12 hónapig	1–2 év	2–5 év	5 év fölött
1980	A	25.066	12.251	8.727	2.444	1.387	244
	%	100	48.9	34.8	9.8	5.5	1.0
1983	A	27.295	11.438	10.699	2.956	1.809	387
	%	100	41.9	39.2	10.9	6.6	1.4
1986	A	28.108	10.281	11.626	3.583	2.078	540
	%	100	36.57	41.36	12.74	7.78	1.78
1987	A	26.780	8.716	11.742	37.599	2.085	478
	%	100	32.54	43.84	14.03	7.78	1.78
1988	A	22.820	7.043	10.262	3.284	1.796	435
	%	100	30.86	44.96	14.39	7.87	1.90
1989	A	19.893	6.173	8.621	3.115	1.614	370
	%	100	31.03	43.33	15.65	8.11	1.85
1990	A	16.121	4.653	6.824	2.778	1.503	363
	%	100	28.9	42.3	17.2	9.3	2.3
1991	A	20.589	6.666	8.202	3.622	1.753	346
	%	100	32.4	39.8	17.6	8.5	1.7
1992	A	22.964	7.726	9.106	3.758	1.942	432
	%	100	33.6	39.65	16.4	8.45	1.9
1993	A	21.042	8.213	7.625	3.237	1.616	351
	%	100	39.0	36.2	15.4	7.7	1.7
1994	A	21.404	8.792	7.563	3.031	1.587	431
	%	100	41.1	35.3	14.2	7.4	2.0
1995	A	22.969	10.169	7.848	2.908	1.646	398
	%	100	44.3	34.2	12.7	7.2	1.7
1996	A	23.239	10.463	7.837	3.002	1.507	430
	%	100	45.0	33.7	12.9	6.5	1.9
1997	A	25.526	11.634	8.407	3.384	1.605	496
	%	100	45.6	32.9	13.3	6.3	1.9
1998	A	28.738	13.333	9.569	3.569	1.774	493
	%	100	46.4	33.3	12.4	6.2	1.7

Forrás: Statisztikai Évkönyvek, KSH

*1995–96-ban összesen 30 esetben (9+21); 1997–98-ban összesen 25 esetben (16+9) szabtak ki életfogytiglant.

Az adatok alapján az állapítható meg, hogy az 1980-as évtizedben a 6 hónapig terjedő (végrehajtható és felfüggesztett) szabadságvesztés-büntetések együttes aránya 1988-ig fokozatosan és folyamatosan csökkent: az 1980. évi 48,9 %-ról 1988-ban 30,86-ra. 1990-et követően – úgy tűnik – ez a csökkenést jelző folyamat megállt, sőt szembeötlően újbóli – folyamatosnak tekinthető – emelkedés figyelhető meg.

A 6 és 12 hónap közötti tartam kiszabása tekintetében változó a kép, de 1988-at követően fokozatosan csökken az ilyen tartamú szabadságvesztés alkalmazási gyakorisága. Az előbb említetteknek megfelelően a kiszabott szabadságvesztéseken belül összességé-

ben az egy évig terjedő tartam az utóbbi közel két évtized során mindig meghaladta a 70 %-ot; 1980-ban ez az arány még 83,7 % volt, 1990-ben 71,2 %, 1996-ban 78,7 %, 1998-ban pedig 79,7%.

Az 1 és 5 év közötti tartamú szabadságvesztés kiszabási aránya 1991-ig emelkedő tendenciát mutatott, az utóbbi években viszont csökkenést jeleznek az adatok.

Az 5 év fölötti tartamú szabadságvesztés részesedése az utóbbi csaknem két évtizedben az 1 % (1980-ban) és a 2,3 % (1990-ben) között ingadozott. 1993-ban ez az arány 1,7 %, 1994-ben 2,0 % volt, míg 1998-ban ismét 1,7 %-ra módosult. Az öt év fölötti tartamú szabadságvesztésre vonatkozó adatok magukban foglalják az életfogytig tartó szabadságvesztésre történő jogerős elítéléseket is.

2. A közérdekű munka

A közérdekű munka a bíróság által, az ítéletében meghatározott és a köz javára végzendő munkának ingyenes teljesítését jelenti hetenként legalább egy napon. A közérdekű munkavégzést – mint főbüntetést – a legújabb Btk.-módosítás is fenntartja, és bár az eddigi hazai gyakorlati alkalmazása nagyon szerény, bevezetésének és fenntartásának büntetőpolitikai koncepciója azonban helyeselhető. Így nem véletlen, hogy a közérdekű munkavégzés a rövid tartamú szabadságvesztés egyik leggyakrabban alkalmazott alternatívája sok nyugat-európai országban. A külhoni és a magyar szabályozás között lényeges különbség az, hogy a nyugati rendelkezések a bűnelkövető hozzájárulásához, beleegyezéséhez kötik a közérdekű munkavégzés alkalmazását. Az ítélethozatal előtt az elkövető hozzájárulásának a magyar szabályozásba történő beépítése feltétlenül szükségesnek mutatkozik, a nemzetközi dokumentumokban foglalt követelmények (kényszer és a kötelező munka tilalma, lásd pl. az Európai Emberi Jogi Egyezmény 4. cikk) és a hatékonyság szempontjából is. Sajnálatos módon a büntető kódexünk legújabb módosítása sem rendelkezik erről. A Btk. 50.§ (1) bekezdésének az önkéntes nemteljesítés következményeként szabadságvesztésre átváltoztató rendelkezése ezzel összefüggésben nem tűnik elegendőnek, egyébként is ez a szabály nem a közérdekű munka elrendelésére vonatkozik.

A közérdekű munka gyakoribb hazai alkalmazásának lényegi feltétele egyrészt e büntetésnek megfelelő elkövetői körrel szembeni elrendelése, másrészt a végrehajtás körülményeinek és a munkavégzés ellenőrzésének körültekintő biztosítása.

A megfelelő elkövetői körrel szembeni alkalmazás követelményénél abból kell kiindulni, hogy e büntetésnek nem a munkára nevelés az elsődleges célja, sokkal inkább arra kellene irányulnia, hogy az elkövető a köz ellen elkövetett bűnét jóvátegye a köz javára végzett munkával. Vagyis nem szabadna a közérdekű munkát az alkoholistá, a munkakerülő, a meghatározott munkát egészségi vagy más okból elvégezni képtelen személyek, a lumpen elemek büntetésévé degradálni. Másik oldalról viszont erőteljes lehet a közérdekű munka nemkívánatos diffamáló, szinte megsemmisítő hatása.¹²

A közérdekű munka végrehajtására vonatkozó részletes joganyagot a Bv. tvr. V. fejezete tartalmazza. Ennek értelmében e főbüntetés végrehajtását a bv. bíró a hivatásos pártfogó útján ellenőrzi. A kijelölt munkahellyel a közérdekű munkavégzés tartamára nem létesül munkaviszony. Ugyancsak a Bv. tvr.-ben található az a rendelkezés, amely szerint a megyékben és a fővárosban működő munkaügyi központok rendszeresen tájé-

¹² Nagy-Tokaji: i.m. 1998. 307–309. p.; Nagy: A büntetőjogi szankciórendszer... i. m. 11. p.

koztatják a megyei, fővárosi bíróságot azokról a munkahelyekről, amelyek közérdekű munka végzésére elítéltek kijelölését igénylik. A gyakorlatban azonban a munkaügyi központok és a bíróságok közötti együttműködés nem megfelelő, illetve nem is igen áll rendelkezésre elfogadható minőségű és mennyiségű munkahely. Továbbá a pártfogó felügyelő végrehajtási jogköre, a munkavégzés ellenőrzése háttérfeltételeinek a biztosítása sem kielégítő.

A Btk. 49. § (3) bekezdése lényegében átvette a korábbi szabályozást a főbüntetés teljesítésére azzal az eltéréssel, hogy már nincs meg az a törvényi korlát, amely szerint a közérdekű munkát az elítélt csak heti egy napon végezheti. A munkaviszonyban állóknál mindazokon a napokon teljesíthető e büntetés, amelyeken a munkavállalónak egyébként nem kellene munkát végeznie. A Btk. 1997. évi módosítása – feltehetőleg tévesen – kiiktatta a Bv. tvr. 61. § (3) bekezdését, amely arról rendelkezett, hogy az elítélt a közérdekű munkát az évi rendes szabadságának ideje alatt, folyamatosan is végezheti.

A Btk. 49. § (4) bekezdése a közérdekű munka tartamának generális minimumát (egy nap) és a maximumát (ötven nap) határozza meg. A korábbi szabályozás maximumként a túlzottan magas, száz napi tartamot jelölte meg, és a Btk. 1997. évi módosítása csökkentette e főbüntetés leghosszabb tartamát a felére. A külföldi szabályozásoktól eltérően a közérdekű munkára vonatkozó legújabb hazai törvényi rendelkezés e főbüntetés tartamát változatlanul napokban és nem órákban szabja meg.

Az előző szabályozástól eltérően az 1997. évi Btk.-módosítás az egy napi közérdekű munkát hat óra időtartamban rögzíti. A fentiekből következően a közérdekű munka tartamának alsó határa egy nap, azaz hat óra, felső határa pedig ötven nap, azaz háromszáz óra.

A korábbi Btk. rendelkezés nem rögzítette azt, hogy az egy napi közérdekű munkának hány óra munkavégzés felel meg, erről a Bv. tvr. 61. § (2) bekezdésében található olyan előírás, amely szerint a közérdekű munka végrehajtása során a napi munkaidő legalább négy óra, legfeljebb nyolc óra. Ezt az igazságtalannak tekinthető szabályt, hisz az azonos tartamú büntetés egyes esetekben kétszer annyi munkavégzéssel teljesíthető – a Btk. 1997. évi módosításával összefüggésben – meglepő módon, nem helyezték hatályon kívül, így jelenleg az az igen furcsa és ellentmondásos helyzet állapítható meg, hogy az egy napi munkaidő óraszámára vonatkozóan egyidejűleg két, ugyanakkor egymástól eltérő rendelkezés van hatályban. A gyakorlatban – a *lex posteriori derogat lex priori*, a büntetőjogban nem egyértelmű elvére is figyelemmel – feltehetőleg a 6 órás szabály kerül a jövőben alkalmazásra.¹³

A bírói gyakorlat szerint a közérdekű munka kiszabásának, többek között, a közlekedési bűncselekmények elkövetőivel szemben is helye van, különösen azokban az esetekben, amelyeknél ez a büntetési nem alternatív büntetésként szerepel. A közérdekű munka alkalmazásának nem a rendszeres munkára szoktatás a fő célja, ezért ennek a büntetésnek a kiszabása indokolt lehet a munkaviszonyban álló elkövetők esetében is. Az átváltoztatás arányossága azonban problematikusnak tekinthető, hiszen ha valaki a

¹³ Nagy-Tokaji: i.m. 1998. 308–309.; A jelenlegi jogi helyzet – megítélésem szerint – nem értelmezhető úgy, hogy a napi munkaidő „főszabályként” 6 óra, de a Bv. tvr. vonatkozó – azonban még hatályon kívül nem helyezett – szabályára figyelemmel nem lehet kevesebb, mint 4 óra és nem lehet több 8 óránál. Az ugyanazon körülményre vonatkozó egymásnak ellentmondó szabály „kombinált” alkalmazása ugyanis nem engedhető meg.

törvényben rögzített napi hat órás munkakötelezettségének nem tesz eleget, akkor ennek helyébe 24 óra tartamú szabadságvesztés lép.¹⁴

Komoly problémát jelent az is, hogy kirívó módon nehézkes és kevésbé hatékony a közérdekű munka végrehajtása.¹⁵

A jövőbeni büntető kódexben a közérdekű munka büntetéskénti fenntartása – az európai tendenciának is megfelelően – változatlanul indokolt. Változtatás a közérdekű munka elrendelésének az elkövető hozzájárulásához kötése tekintetében, továbbá az elrendelhető tartam óraszámában történő meghatározása, a végrehajtási feltételek javítása, hatékonyabbá tétele és a pártfogó felügyelet továbbfejlesztése vonatkozásában látszik indokoltnak.

3. A pénzbüntetésről

A *pénzbüntetés* szabályozása az 1998. évi új Btk. módosítással változott mind a napi tétel száma, mind az egy napi tétel összege tekintetében. Az utóbbi módosítás támogatható, míg a napi tétel számának 360-ról 540-re emelése indokolatlanul eltúlzott. Egyrészt a külföldi országok Btk. szabályozásai is általában maximumként 360 napi tételt írnak elő, másrészt a jelenlegi hazai gyakorlatban zömében 100 és 250 napi tétel között szabják ki a büntetést. A 250 fölötti napi tételszám alkalmazása viszont viszonylag ritka. Ilyen helyzetben indokolatlannak és fölöslegesnek találom a napi tételszám fölemelését, hisz a jelenlegi törvényi kereteket sem használja ki a jogalkalmazó.¹⁶

Szintén új mozzanat, hogy tekintettel kellene lenni a cselekménnyel elért vagy elérni kívánt anyagi előnyre is. A problémát feltehetően majd a jogalkalmazónak kell megoldania, és ki kell kerülnie a kétszeres értékelés tilalmát, ahol ugyanis a célzott anyagi előny eleve tényállási elem.

A pénzbüntetés alkalmazási gyakoriságával kapcsolatban azt is komolyan kell venni, hogy a kiszabott pénzbüntetések nem elhanyagolható arányát az elítéltek nem fizették, illetve nem fizetik meg, és az átváltoztatás következtében szabadságvesztést töltő elítéltek száma növekszik.

Ez a körülmény 1993-ban a pénzbüntetések 1/6-át érintette, majd az 1995. évi LXI. törvény, az úgynevezett gyorsító csomag mellékhatásai nyomán még inkább nőtt ez az arány. A büntető eljárás gyorsításának szándéka, a tárgyalás mellőzésével alkalmazott pénzbüntetés kiszabásának ösztönzése azt eredményezte ugyanis, hogy az elmúlt időszakban több olyan megye is volt, ahol a kiszabott pénzbüntetések felét, vagy közel felét át kellett változtatni szabadságvesztésre.¹⁷

¹⁴ A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 17. §-a értelmében a pénzbírságot meg nem fizetés esetén – ha a közigazgatási végrehajtás általános szabályai szerint, illetőleg adók módjára nem hajtható be – *közérdekű munkára*, illetve elzárásra kell átváltoztatni. A közérdekű munka viszont nem szerepel a szabálysértés miatt alkalmazható büntetések és intézkedések között. Tehát a közérdekű munka a szabálysértési jogban olyan helyettesítő büntetésnek tekinthető, amelynek eredeti szabályozása a büntetőjogban található meg. Figyelemre méltó azonban, hogy a szabálysértési joganyagban a közérdekű munkára történő átváltoztatás kifejezetten az elkövető beleegyezését feltételezi a 111. § (4) bekezdése alapján. A büntetőjogi szabályozástól eltérően a közérdekű munka leghosszabb tartama húsz nap és itt is az egy napi közérdekű munkának „legfeljebb hat óra munkavégzés felel meg”. A közérdekű munkára történő átváltoztatás esetén az elkövető a jegyző által meghatározott munkát köteles végezni.

¹⁵ Lásd erről Kerezzsi – Dér: Az alternatív szankciók költségösszefüggései. Magyar Jog 1998/5. 272. p.

¹⁶ Nagy–Tokaji: i. m. 1998. 314. p.

¹⁷ Kerezzsi–Dér: i. m. 1998/5. 272. p.

Ugyancsak megjegyzendő, hogy a kiszabott pénzbüntetések – állítólag – a bírósági költségvetésbe folynak be, s ott is használnak fel. Vagyis a bírósági szankcióalkalmazást nem csupán a büntetőjog szabályai, elvei, de pénzügyi szempontok is – nem megengedhető módon – befolyásolják, pontosabban befolyásolhatják.

4. A hazai bírósági szankciókiszabási gyakorlat jellemzői

A felnőttekre vonatkozó magyar bírósági szankciókiszabási adatokat az alábbi táblázat tartalmazza:

3. sz. táblázat

Év	Absz. %	Elítélt össze- sen	Halál- bünte- tés	Összes szab. vesztés	Felfüggesz- tett szabad- ságvesztés	Végrehaj- tandó szabad- ságveszes- tés	Javító nevelő (közér- dekű) munka	Pénz- büntetés	Egyéb
1975	A	59.233	3	25.358	10.766	14.592	3.653	30.219	–
	%	100	–	42,8	18.2	24.6	6.2	51.0	–
1980	A	55.300	5	25.066	11.548	13.518	2.591	26.265	1.373
	%	100	–	45.3	20.9	24.4	4.7	47.5	2.5
1985	A	54.851	2	26.477	11.780	14.697	2.684	21.079	4.609
	%	100	–	48.3	21.5	26.8	4.9	38.4	8.4
1990	A	42.538	–	16.121	6.005	10.116	676	18.641	7.094
	%	100	–	37.9	14.1	23.8	1.6	43.8	16.7
1991	A	59.447	–	20.589	8.855	11.734	253	27.989	10.615
	%	100	–	34.6	14.9	19.7	0.4	47.1	17.9
1992	A	70.583	–	22.964	10.820	12.144	61	33.760	13.797
	%	100	–	32.5	15.3	17.2	0.08	47.8	19.5
1993	A	67.873	–	21.042	10.919	10.123	146	33.578	13.107
	%	100	–	31.0	16.1	14.9	0.2	49.5	19.3
1994	A	70.787	–	21.404	12.052	9.352	418	35.172	13.792
	%	100	–	30.2	17.0	13.2	0.6	49.7	19.5
1995	A	77.029	–	22.969	13.682	9.287	869	38.442	14.749
	%	100	–	29.8	17.76	12.05	1.1	49.9	19.14
1996	A	75.525	–	23.239	13.741	9.498	1.272	36.168	14.846
	%	100	–	30.8	18.2	12.6	1.7	47.9	19.6
1997	A	80.624	–	25.526	15.272	10.254	1.700	38.204	15.194
	%	100	–	31.7	18.9	12.7	2.1	47.4	18.8
1998	A	89.249	–	28.738	17.565	11.173	1.850	42.093	16.568
	%	100	–	32.2	19.7	12.5	2.1	47.2	18.5

Forrás: Statisztikai Évkönyvek (KSH) és az Igazságügyi Minisztérium adatai alapján.

A hazai szankciókiszabási gyakorlatban hosszú időn keresztül, egészen a rendszerváltozás időszakáig a szabadságvesztés-büntetés volt a meghatározó és a leggyakrabban kiszabott szankciófajta. A szabadságvesztés-büntetésen belül pedig a végrehajtandó változat aránya egészen 1993-ig meghaladta a felfüggesztett szabadságvesztés részese-
dését.

Szintén 1993-tól kezdődően azonban az összes elítélésen belül a szabadságvesztés-büntetés együttes aránya általában 30–32 % között mozog, ez 1997-ben 31,7 %, 1998-ban viszont – emelkedést mutatva – 32,2 % volt. A szabadságvesztésen belül a felfüggesztett változat folyamatosan emelkedő (az 1990. évi 14,1 %-ról 1998-ra 19,7 %-ra). A végrehajtandó büntetési forma aránya pedig az 1990. évi 23,8 %-ról 1998-ban 12,5 %-ra csökkent úgy, hogy az elmúlt években ez az arány nemigen változott (1990: 12,05 %; 1996: 12,6 %; 1997: 12,7 %, 1998: 12,5 %). Az a – Büntetés-végrehajtási Évkönyv által közzétett – 1997. végére vonatkozó adat már jobban elgondolkodtató, hogy a végrehajtási intézményeinkben fogva tartott elítéltek 40,3 %-a első büntényes, 30,7 %-a visszaeső és 29 %-a többszörös visszaeső.

Az 1980-as évek végétől kezdődően a leggyakrabban alkalmazott büntetőjogi jogkövetkezmény a *pénzbüntetés*, amelynek aránya az elmúlt hat évben 47,2 % (1998) és 49,9 % (1995) között, vagyis az 50 %-hoz közeli értéken ingadozik. Azonban az is megjegyezhető, hogy a pénzbüntetés részesedése a legutóbbi években – ha kis mértékben is, de – fokozatosan csökken.

A *közérdekű munka* kiszabási aránya lassan ugyan, de emelkedik, ez 1994. évben 0,6 %-ot, míg 1997-ben és 1998-ban egyaránt 2,1 %-ot tett ki, azonban ez is szinte elhanyagolható, nem számottevő.

Az egyéb, *önállóan alkalmazott mellékbüntetéseknek és intézkedéseknek* az aránya az elmúlt években a 20 %-hoz közeli értéken mozgott: 18,5 % (1998) és 19,6 % (1996) között, azonban itt is csökkenő tendencia kezd kialakulni. Ezen ún. egyéb jogkövetkezmények döntő része a próbára bocsátás.

Az IM Kutatásszervező és Elemző Főosztálya a jogerősen elítélt felnőttekkel szemben az 1991–1997 közötti időszakban alkalmazott jogkövetkezményeket vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy az ítélkezési gyakorlat enyhülése állapítható meg, s ez elsősorban a végrehajtandó és a felfüggesztett szabadságvesztés alkalmazási arányának az előbbieken már említett megváltozásában mutatható ki.¹⁸ Jómagam viszont ezt a változást pozitív fejleményként értékelem, a nyugat-európai tendenciához közelítés jelének. Az IM jelentés is elismeri azonban, hogy az enyhülés nem minden bűncselekmény-kategóriában következett be: az enyhülés mértéke a személy elleni, a közrend elleni és a vagyon elleni bűncselekmények miatt indult eljárásokban szembetűnő. Vagyis inkább a differenciált szankcióalkalmazáshoz való közelítésről, mint az ítélkezés általános jellegű enyhüléséről lehet szólni. Ezt a körülményt bizonyos fokig negatívé színezi az, hogy egyes – a média által is – kiemelten kezelt esetekben, illetve nevezetesen, ismert személyek büntető ügyeiben néhány alkalommal ellentmondásos, a szakmai szempontok szerint sem teljesen meggyőző ítéletek születtek, s ez – úgy gondolom – nem javította a közvéleményben az igazságszolgáltatás hitelét, tekintélyét. Hasonlóképp változatlanul problematikus az igazságszolgáltatás elhúzódó és lassuló ügyintézése. Ebből azonban – megítélésem szerint – nem lenne indokolt és méltányos az ország igazságszolgáltatásának egész működésére negatív jellegű sommás általánosításokat levonni. A tárgy- és tényszerű bírálatok viszont egyértelműen nem minősíthetők a független magyar bíróságok munkájába való „beavatkozásnak”, ezeket inkább megszüntetni lenne ildomos.

¹⁸ Igazságügyi Minisztérium Kutatásszervező és Elemző Főosztály [Vavró István]: Jogerősen elítélt felnőttek (1991–1997). Budapest, 1998. (61.018/1998. IM.)

FERENC NAGY

GEDANKEN ÜBER DIE HAUPTSTRAFARTEN DES GELTENDEN UNGARISCHEN STRAFRECHTS

(Zusammenfassung)

Der Verfasser untersucht die Hauptstrafarten des geltenden ungarischen StGB: die lebenslange und die zeitige Freiheitsstrafe, die gemeinnützige Arbeit und die Geldstrafe. Das ungarische Parlament hat das StGB und diese Hauptstrafen mit dem Gesetz Nr. LXXXVII vom Jahre 1998 wesentlich geändert. Diese neueste Modifikation ist am 1. März 1999 in Kraft getreten.

Der Verfasser kritisiert die neuesten Vorschriften der *lebenslangen Freiheitsstrafe*, durch die der Gesetzgeber den Ausschluß der bedingten Entlassung schon im Urteil einführt. Gegen der geltenden Regelung von lebenslanger Freiheitsstrafe als bis zum Lebensende zu verbüßender Strafe spricht – der Meinung des Verfassers nach – eine Reihe (verfassungs) rechtlicher Gesichtspunkte, so kann diese Straftart als nicht verfassungskonform betrachtet werden.

De lege ferenda ist es wünschenswert, die gegenwärtige minimale Verbüßungsdauer der nicht zum Lebensende zu verbüßenden lebenslangen Freiheitsstrafe („mindestens“ 20 bzw. 30 Jahre) sowie die Dauer der Bewährungszeit (heute 15 Jahre) zu senken.

Das Mindestmaß der *zeitigen Freiheitsstrafe* erhöhte das obige Gesetz von 1998 von einem Tag auf zwei Monaten.

Die Vorschriften über die *gemeinnützige Arbeit* haben sich – nach der wesentlichen gesetzlichen Modifizierung vom Jahre 1997 – in 1998 nicht geändert, in der Zukunft ist es aber unbedingt nötig, das Zustimmungserfordernis des Täters auch in die ungarische Regelung einzubauen. Die Dauer der gemeinnützigen Arbeit bleibt vom Gesetzgeber unverändert, also minimum 1 Tag maximal 50 Arbeitstage und ein Arbeitstag dauert dabei sechs Stunden. Eine weitere grundlegende Voraussetzung für die häufigere und effizientere Anwendung der gemeinnützigen Arbeit wäre, daß bessere Vollstreckungsbedingungen geschaffen und eine entsprechende Durchführungskontrolle durch Bewährungshelfer ermöglicht würden.

Das Mindestmaß und das Höchstmaß der nach dem Tagessatzmodell ausgebauten *Geldstrafe* haben sich erhöht, einerseits von 10 auf 30, andererseits von 360 auf 540 Tagessätze. Ein Tagessatz bewegt sich jetzt zwischen hundert und zwanzigtausend HUF.

Problematisch sind die neuen Tendenzen, gemäß deren die Verurteilten einen größeren Anteil der verhängten Geldstrafen nicht bezahlen, die dann eine Freiheitsstrafe infolge der Umwandlung verbüßen müssen.

In dem letzten Teil der Arbeit analysiert der Verfasser die Merkmale der ungarischen *Strafzumessungspraxis* mit Hilfe einer Tabelle.